

"بسمه تعالی"

نوآوری و شکوفایی در مسجد

محمد سورانی

مقدمه

بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران مسجد را سنگر نامیدند و همچنین فرمودند: «محراب محل حرب است». به کار بردن کلمه سنگر برلی مسجد نشان دهنده جایگاه رفیع این پایگاه الهی است. سنگر به این معناست که در اصل مسجد حافظ دین و میراث ائمه معصوم (علیهم السلام) است. محراب مسجد محل مبارزی انسان با شیطان درونی و برونی است. در واقع، محراب مهم‌ترین جایگاهی است که می‌توان در آن هم عبادت و هم با دشمن مبارزه کرد. امام خمینی (رحمه الله علیه) احیاگر واقعی مسجدها در جهان اسلام بودند؛ زیرا انقلاب خود را از مسجد آغاز کردند و استمرار بخشیدند. شناخت صحیح امام (رحمه الله علیه) از جایگاه و امکانات مسجد راهی بود تا، با استفاده از این پایگاه الهی و اعتقادی همه افراد را با سلیقه‌های مختلف در مکانی واحد جمع کنند و از نیروی عظیم در مقابل با ظلم‌ستیزی و مظلوم‌نهایی بهره بگیرند. برای مثال، دشمنان در اوایل انقلاب، با روش‌های مختلفه راه معیشتی مردم را بسته بودند. امام (رحمه الله علیه) با تدبیر و تفکر کالاهای مورد نیاز را از طریق مسجدها در اختیار مردم جامعه قرار داد.

بهترین نیروهای پرورش یافته کشور از دل مسجد بیرون آمدند و اکنون نیز مسجد می‌تواند با امکانات پیشرفته نیروهای تازه نفس و تأثیرگذار تربیت کند. متأسفانه، مشغولیت‌های اداری و چندشغله بودن برخی ائمه جماعت موجب شده است تلفاتشان کم‌رنگ شود و نتوانیم به بهترین شکل از مسجد بهره‌مند شویم. مسجد خانه‌ای است که مدیران بسیاری دارد اگر متولیان مسجد در ایفای نقش خود موازی کاری نکنند و هر کدام با وظیفه مشخص به کار خود ادامه دهند، بسیاری از مشکلات موجود در مسجد‌ها برطرف می‌شود. نسل جوان جامعه تشنه معارف اصیل دینی هستند. اگر ائمه جماعت و امنای مسجد‌ها حقیقت‌های انقلاب و دین را بیان کنند و نیازهای جوانان را درک و شناسایی کنند به راحتی می‌توانند فکر و دیدگاه امام را از جایگاه مسجدها، به نسل جدید انتقال دهند.

بخش اول شیوه‌های جذب جوانان به مسجدها

عواطف جوشان، آرام‌خواهی، نشاط و زیباطلبی فضای زندگی جوانان را پر کرده است. مسجد نیز در جایگاه مهم‌تری کانون مذهبی زیبایی‌خاص خود را دارد. صدای رسای مؤذن، محراب جذاب و معنویت

مسجد هر صاحب‌دلی را به خود جلب می‌کند. سخن بر سر این است که چگونه می‌توان میان جوانی و مسجد، میان دو زیبایی، پیوند و یگانگی آفرید؟ پرسش جدی این است که در نسل زیباجوی که نمی‌تواند از کنار زیبایی روح (مسجد و نماز) ساده بگذرد، استقبال و نسل‌پروری برای برپایی نماز در مسجد چه باید بگوییم؟ روح حقیقی مسجد که همه زیبایی‌ها را در خود دارد هنوز در معرض دید جوانان قرار نگرفته است، روش‌های جذابی برای ایجاد کردن گرایش بکار گرفته نشده است و با گذشت بیست سال از انقلاب اسلامی کانون‌های دینی، به‌ویژه مسجد متناسب با نیازهای دینی نسل نوجوان و جوان قلم‌برداشت‌نشدند. اما متأسفانه عادت کرده‌ایم که در ناکاه‌های خود لاف‌فاصله مخاطب را متهم و خود را تبرئه کنیم.

در این مقاله می‌کوشیم راه‌های جذب جوانان به مسجد را بررسی کنیم و عامل‌های آسیب‌زایی را شناسایی کنیم که سبب فاصل‌گرفتن نسل جوان از مسجد و بی‌رقبتی به حضور پرشورش‌هایی شود. مسجد سنگری است که از ابتدائش فرهنگی آموزشی و تربیتی داشته است و نمی‌تواند در خصوص نسل جوان و پرسش‌گر ساکت و بی‌برنامه بماند از طرف دیگر، جوان آرمان‌خواه و زی‌طلب نیز که تشنه‌ی مذهب و عواطف دینی است نمی‌تواند به این مکان مقدس بی‌توجه باشد؛ اما تمهیداتی لازم است تا بین این دو تعامل و پیوند مستحکم ایجاد شود.

برای جذب جوانان به مسجد، نماز جماعت و سایر برنامه‌های فرهنگی‌ها و عامل‌هایی وجود دارد که به برخی از آن‌ها اشاره می‌کنیم.

الف) نقش امام جماعت در شکوفایی مساجد

در هر مسجد، امام جماعت عاملی مهم در پیشرفت مسجد است و چنانچه شرط‌های لازم را داشته باشد، تأثیری بسزا در تحول جوانان و در نتیجه گرایش آنان به مسجد خواهد داشت. شرط‌ها از این قرار است:

۱. ثابت‌بودن

شناخت امام جماعت از مسجد و منان محل، نمازگزاران و غیره در عملکرد وی نقش مهمی دارد. خصوصیت‌های هر محل و اهالی آن باعث می‌شود که وی تصمیم مقتضی اتخاذ کند و در راه اجرای آن گام بردارد که ثابت‌بودن امام جماعت در مسجد محل این مسئله را عمیق‌تر کند.

۲. توانایی علمی

از عامل‌هایی که می‌تواند در جذابیت امام جماعت و اثر باشد، توانایی و اندوخته‌های علمی اوست؛ زیرا ممکن است جوانان سؤال‌های تخصصی مطرح کنند و او باید با دانسته‌های خود در زمینه‌های جامعه‌شناسی، روانشناسی و غیره پاسخ دهد. به‌طور طبیعی، قدرت علمی روحانی مسجد باعث وجود آمدن اعتماد در مردم،

به خصوص جوانان می شود و آنان نیز سعی می کنند در صورت لزوم با او ارتباط برقرار کنند و با اطمینان خاطر با وی صحبت می کنند و از دانسته های او بهره مند می شوند.

۳. نظم

ضروری است که امام جماعت در همه ی کارهای مسجد نظم را رعایت کند؛ به موقع به مسجد بیاید و نماز را اقامه کند و وقت سخنرانی و ارشاد مردم را تنظیم کند و با توجه به حال حاضران مطلب های خود را بیان کند و از سخن گفتن اضافی پرهیزد.

۴. بیان ساده و شیوا

مطلب های که امام جماعت بیان می کند، باید ساده و شیوا باشد و از کلمه ها و جمله های نامأنوس پرهیزد؛ زیرا عمده ی مخاطبان لب کلمه های تخصصی نا آشنا هستند. در غیر این صورت جوانان، با توجه به روحیه ی کم ظرفیتشان، زود خست و کسل می شوند.

۵. ابتکار و خلاقیت

بعضی از واعظان، هنگام سخنرانی، آموخته های علمی را همانگونه بیان می کنند که فرا گرفته اند؛ در حالی که می توانند مطلب را زیباتر و جذابتر بیان کنند برای مثال با استفاده از شوخ طبعی، ذکر نمونه و حکایت های تاریخی، بیان جمله های قصار و داستان ها شیرین و با رعایت نکته های روانشناسی جوانان

۶. دوستی با جوانان و نوجوانان

امام جماعت می تواند بعضی از محدودیت های غیر ضروری بین خود و جوانان را کنار بگذارد و آن ها را به خود نزدیک کند برای مثال به اندازه ی معقول با آنان صحبت کند، حال آن ها را در موقعیت های عادی و غیر عادی جویا شود تا جای ممکن در هم نشینی ها و مجلس ها همراه آنان باشد و فرصت های مناسب برای بیان مقصود استفاده کند بعضی از روحانی تدبیرهای نامناسبی اتخاذ می کنند، حالت های عالمانه ای به خود می گیرند بیش از اندازه سنگین حرکت می کنند با دیگران به خصوص جوانان هم کلام نمی شوند و... که با این کارها بین خود و جوانان فاصله ی اندازند

۷. احترام و تواضع

همیشه با احترام به دیگران و تواضع برابرشان ارادت قلبی آن ها را به دست می آوریم حال اگر تواضع و احترام از جانب روحانی و رهبر معنوی باشد، آن هم در برابر جوانان که قلبی پاک و جویای صحبت دارند، به طور قطع موفقیتهای چشمگیری به دست خواهد آمد این روش از جمله راه های تبلیغ عملی است که در

تاریخ صدر اسلام به خصوص در وصف پیامبر (صلی الله علیه و آله) نقل شده است و نتیجه‌های بسیار خوبی هم داشته است.

۸. آراستگی ظاهری

روحانی و رهبر معنوی باید الگو نمونه‌ی خوبی‌ها در اجتماع باشد بنابراین امام جماعت باید به بهترین وجه ممکن لباس بپوشد، تمیز باشد، محاسن مرتب داشته باشد و عطر استفاده کند مواظب نظافت دهان و دندان و بوی بد دهان باشد و در مجموع عطر و نظافت ظاهری را فراموش نکند.

۹. توانایی جسمی

در نماز جماعت و سخنرانی‌ها لازم است وقت دیگران و کهولت سن حاضران مراعات شود اگر امام جماعت سن زیادی داشته باشد، به طور طبیعی نماز طولانی می‌شود و ممکن است نمازگزاران خسته شوند.

۱۰. داشتن دانش لازم

اگر امام جماعت فقط یک سری اطلاعات علمی داشته باشد، انتقال آن‌ها به روش معمولی و بیان ساده‌ی آن مطالب ممکن نیست و کم‌اثر خواهد بود بنابراین ضروری است امام جماعت از علم‌های دیگر نیز استفاده کند؛ نظیر روانشناسی جوانان و نوجوانان.

۱۱. درک موقعیت سنی جوانان

باید به موقعیت سنی و روحی جوانان و نیازهای آنان در این سن توجه کرد. لازم نیست همیشه از آنان بخواهیم در همه‌ی مراسم‌های دُع و زیارت گریه و حتی شرکت کنند؛ زیرا جوانان و نوجوانان در کنار این مسائل معنوی، به تفریح‌های سالم، ورزش و آموختن دانش رو نیاز دارند.

۱۲. تهیه‌ی امکانات مالی

امام جماعت می‌تواند با نظارت کامل سر و سامان دادن امور مالی مسجد و تخصیص بودجه‌های لازم جوانان را به مسجد جذب کند.

(ب) مسجد

یکی دیگر از عامل‌های جذب جوانان و نوجوانان به مسجد خود و ویژگی‌های آن است. این ویژگی‌ها عبارتند از:

۱. فضای مناسب و ظاهر خوب مسجد

مسئولان باید تا حد زیادی در احداث مسجدها مداخله کنند تا محل احداث، نقشه‌ی مسجد، امکانات فضای سبز و غیره حساس‌شده و اصولی باشد احداث مسجد در کوچه‌مساحت کم و نبود

امکانات باعث می‌شود مسجد سوت و کور شود و رغبتی در دل جوانان و ناآشنایان به مسجد ایجاد

نکند

۲. نظافت

پاک‌بودن مسجد از جمله عامل‌هایی است که باعث جذب جوانان به این مکان مقدس می‌شود؛ بنابراین از ضرورت‌های مسجد غبارروبی، نظافت دستشویی‌ها، داشتن امکانات بهداشتی - نظیر صابون، مایع ضد عفونی‌کننده و آب گرم در زمستان‌ها -، شست و شوی مرتب محیط دستشویی‌ها و به کار بردن خوشبوکننده‌های مناسب است

۳. وسایل صوتی، گرم‌آب و سرمازا

کسانی که گاه به مناسبتی به مسجدی آیند، اگر با مسأله ناخوشایندی روبه‌رو شوند، سابقه‌ی بدی در ذهنشان باقی خواهد ماند؛ از قبیل مناسب‌نبودن صدای بلندگوها سرد یا گرم‌بودن بیش‌از حد مسجد و همچنین تنظیم‌نبودن نور.

۴. تصمیم‌گیری متمرکز

مؤمنان، نمازگزاران و مسئولان می‌توانند شماری از افراد جوان، متعهد و متخصص و همچنین ریش‌سفیدان را با نظارت امام جماعت انتخاب کنند تا در قالب هیئت امنای مسجد را با برنامه ریزی منسجم اداره کنند به منظور تنظیم برنامه و امور مسجد و جلوگیری از پراکندگی و تعدد تصمیم‌گیری‌ها.

۵- ایجاد امکانات فرهنگی و ورزشی

مسئولان و گردانندگان مسجدها می‌توانند با تهیه و تخصیص امکانات فرهنگی جوانان را به مسجد جذب کنند؛ از قبیل کتابخانه، سالن مطالعه، گروه‌های تواشیح، سرود، همخوانی قرآن‌جلسه‌های آموزش قرآن در دوره‌های گوناگون، کلاس‌های تقویتی رایگان و کلاس‌های آموزشی در کنار این مسأله، تهیه امکانات ورزشی مرتبط با مسجدين - تاجایی که حرمت مسجد محفوظ بماند - می‌تواند از عامل‌های جذب جوانان باشد

۵. استفاده از افراد خوش‌صدا

بسیاری از وقت‌ها می‌بینیم که در مسجد از قاریان قرآن و مؤذن‌های مسن یا بدصدا استفاده می‌شود و طبیعی است که این موضوع باعث دفع جوانان می‌شود.

ج) هیئت امنای مسجد

پیشبرد امور مسجد و آبادانی آن، هم به لحاظ معنوی و هم به لحاظ مادی، همکاری و همت والای اعضای هیئت امنای مسجد را می‌تواند با هم‌فکری و همدلی از عهده‌ی این وظیفه‌ی شرعی و داوطلبانه به‌خوبی برآیند خصوصیت‌های ضروری این افراد عبارتند از:

۱. همکاری جدی

اعضای هیئت امنای مسجد در ادای وظیفه‌های خود، باید جدی و مصمم باشند؛ در غیر این صورت در امور مسجد اختلال پیش می‌آید.

۲. تقسیم کار

امور مسجد بایستی به تناسب سن، تخصص، علاقه و دیگر عامل‌های شخصی اعضای هیئت تقسیم شود تا فشار کار بر دوش فرد یا افراد معینی نباشد و طرف دیگر، اعضا می‌توانند از افراد غیرعضی کمک بگیرند که به کار علاقه دارند تا سرعت کار بیشتر شود. مراعات این نکته‌ها باعث می‌شود حرکتی منسجم در امور مسجد انجام شود که برای افراد مرتبط با مسجد به‌خصوص جوانان دلپذیر خواهد بود.

۳. علاقه به کار

عضوهای هیئت باید در برابر مسئولیت‌های پذیرفته‌شده علاقه داشته باشند و از نیه‌های غیر تقرب الی الله پرهیز کنند تا بتوانند بن‌ودلسردی فعالیت کنند.

۴. تأمین بودجه

پیشرفت و بهبود کیفیت فعالیت‌های مسجد‌ها تا حد زیادی به مسأله مالی بستگی دارد. اعضای گرداننده مسجد باید در این خصوص فکری اساسی کنند؛ از طرفی مخارج متفاوت مسجد را در نظر بگیرند و به تناسب آن بودجه جذب کنند و از طرف دیگر به مخارج معمولی مسجد اکتفا نکنند. هزینه‌ی جذب جوانان را نیز در نظر بگیرند؛ از قبیل آب و برق و گازها نباید به روش سنتی جمع‌آوری پول در مسجد اکتفا کنند؛ بلکه باید از افراد متمکن و خیرکمک بگیرند. جمع‌آوری منظم ماهانه‌ی کمک‌های نقدی از منزل‌ها و عرضه‌ی قبض، در نظر گرفتن منبهای درآمد -از قبیل خرید مغازه و اجاره‌ادن آن- مشارکت‌های اقتصادی و غیره از این قبیل کارهاست است.

۵. توجیه جوانان و نوجوانان

بیان حرمت و احترام مسجد می‌تواند جنبه‌ی معنوی آن را تقویت کند و این ذهنیت مولو کند که مسجد به مجلس ختم و مانند‌ای منحصر است این جلسوها می‌تواند به صورت رسمی یا غیررسمی و همچنین فردی یا جمعی، در موقع مناسب انجام شود

۶. اهتمام به مسئله‌ی جوانان و نوجوانان

توجه به جوانان و سرمایه‌گذاری برای آنها نیز از امور مهمی است که سرپرستان و گردانندگان مسجد باید به آن عنایت داشته باشند گرداندن مسجد واداری امور آن باید به شکل سنتی باشد یعنی نباید کودکان و نوجوانان را به لیل شلوغ کردن، حرف زدن و غیره از مسجد بیرون کنند یا لب‌آنان بد رفتاری کنند باید توجه داشته باشیم که این نوع برخورد با بقیه بدی در ذهنشان باقی می‌گذارد

۷. استفاده از تخصص‌های گوناگون

برای رفع مشکلاتی روزمره مساجد و کم کردن هزینه‌ای آن، می‌توان از افرادی استفاده کرد که در شغل‌های گوناگون مهارت دارند به کارگیری این تخصص‌ها در زمینه‌های فنی و حرفه‌ای، اقتصادی فرهنگی و غیرمادی خواهد بود البته منظور این نیست که همه‌ی کارها را یگان انجام شود؛ بلکه هدف این است که خرج‌های مسجد تا جای ممکن کم شود.

(د) سایر عاملها

در این زمینه می‌توان به عامل‌های دیگری توجه کرد

۱. ترجمه و توضیح دعاها و ذکرها

بسیار اتفاق می‌افتد که جوانان و نوجوانانی می‌پرسند چرا یک سری عبارت‌ها به زبان عربی می‌خوانیم، در حالی که نمی‌دانیم مخاطب ما کیست یا اگر می‌دانیم مخاطبمان خداوند است نمی‌دانیم به او چه می‌گوییم یا چه چیزی از او درخواست می‌کنیم؟ برای رفع این ابهام بهتر است، همراه دعاها، ترجمه‌ی آنها را نیز به زبان ساده بیان کنیم تا ارتباط بین خواننده‌ها و خداوند را محکم‌تر کنیم

۲. آشنا کردن جوانان با حکمت عمل‌های عبادی

آنچه باعث شده است خداوند خواندن نماز جماعت را توصیه کند، بسیار والا است. جماعت یکی از مظهرهای عظمت مسلمانان و اتحاد آنهاست؛ اما فلسفه‌ی آن به طور معمول، میان مردم، ناآشناست. چه بسا آشنایی جوانان با این مؤلفه عظیم و درک فیض معنوی آن علاقه‌مندی و چندانی در آنها ایجاد کند

۳. اخلاق و رفتار نمازگزاران

ملکسفانه برخورد بعضی از نمازگزاران با نوجوانان کوفته‌ای است که آن‌ها را از هرچه مسجد و مسجدی است متنفر می‌کنند آن‌ها طریقه‌ی برخورد بانوجوانان را نمی‌دانند و همیشه قصد دارند با خشونت و عصبانیت برنامه‌های مسجد را برقرار و منظم کنند در حالی که شیوه‌های مؤثر دیگری در جذب نوجوانان به مسجد وجود دارد؛ از قبیل مسئولیت‌ادن، ایجاد شخصیت، بزرگ‌گفتی و مراعات شخصیت آنان

۴. جذب از طریق دوستان

بسیاری از نمازگزاران که در سن جوانی و نوجوانی قرار دارند می‌توانند مبلغ عملی مسجد و نماز جماعت باشند آن‌ها می‌توانند با بیان لغت‌های معنوی، همسالان خود را ترغیب و تشویق کنند زیرا جوانان موقع ورود به مسجد عمل‌های خویش را ارزیابی می‌کنند و با دیدن هم‌تایان خود در مسجد در تصمیم مصمم‌تر می‌شوند.

۵. انعکاس فعالیت‌ها

فعالیت‌های مسجد باید بین مردم منعکس شود تا از آن مطلع شوند و کار باعث تشویق و دلگرمی مردم می‌شود و نظم امور مسجد را نمایان کند.

۶. رفع مشکلات

اگر مردم به‌ویژه جوانان و نوجوانان بدانند که بعضی از مشکل هایشان در مسجد رفع می‌شود، به‌طور طبیعی به مسجد روی می‌آورند؛ برای ملک اگر کلاس‌های رفع اشکال و تدریس خصوصی آسان‌ی در مسجد تشکیل شود با توجه به وضع مالی بعضی از افراد جلوه‌ی خوبی خواهد داشت

۷. خادم

مسئله‌ی خادم از جمله مشکل‌های عمده‌ی مسجد است. همان‌طور که می‌دانیم، اگر خادماهای مسجد ها کهنسال و بازنشسته باشند روحیه‌ی برخورد باهمه‌ی طبق‌های اجتماع را ندارند از آنجاکه خستگی روحی و پیری بر اعصاب انسان اثر می‌گذارد خادماهای سالخورده شایستگی لازم برای اداره‌ی مسجد را ندارند و باعث گریز جوانان و نوجوانان می‌شوند؛ پس خادمان مسجد باید جوان‌تر باشند تا این اشکال‌ها پیش نیاید. لازمه‌ی جذب این افراد نیز تأمین معاش اقتصادی و امنیتی آن‌هاست؛ زیرا آنان باید زندگی خود را بگذرانند و در برخورد با افراد نامنظمی تربیت و گاهی هم زورگو تأمین جانی و مالی داشته باشند تا خیال آسوده وظیفه‌ی خود را انجام دهند

مهم‌تری عامل‌های ایجاد پیوند میان مسجد و جوان عبارتند از

۱. ایجاد ارتباط عاطفی بین خانه و مسجد

خانواده نخستین کانون تعلیم تربیت نقش عمده‌ای دارد در برقراری ارتباط میان جوان و مسجد بسیاری از کارهای ناپسند تا به صورت عادت درنیاید در اجتماع انجام می‌گیرد. امام علی (علیه السلام) یکی از روش‌های تربیتی را عادت می‌داند و آن را طبیعت دوم می‌داند و می‌فرماید: «عَوَّدَ نَفْسَكَ فَعَلَ الْمَكَارِمَ وَ تَحَمَّلَ أَعْبَاءَ الْمَعَارِمِ تَشْرَفُ نَفْسُكَ وَ تُعَمَّرُ آخِرَتُكَ وَ يَكْثُرُ حَامِدُكَ» نفس خود را به امور نیک عادت دهید تا شرافت یابید و آخرت خود را آباد کنید و ستایش کنندگان را افزایش دهید. اساس این، اسلام سفارش می‌کند که فرزندان را از کودکی به نماز و روزه عادت دهید تا تقلید فرایض در بزرگسالی آسان دشوار نشود.

۲. ایجاد ارتباط عاطفی بین مدرسه و مسجد

مدرسه در جایگاه خانه‌ی دوم، می‌تواند پل ارتباطی بین جوان و مسجد باشد. جوانان بیشتر وقت خود را در محیط مدرسه و تماس با مربیان گذرانند و بدیهی است گفتار و کردار آنان تأثیر بیشتری داشته باشد. باید از این فرصت استفاده کرد و تفکیک ناخواسته میان تعلیم و تربیت را از طریق مراکزهای آموزشی نباید تنها دغدغه خود را آموزش و تدریس بدانند. متأسفانه در مراکزهای آموزشی دو مقدمه آموزش و پرورش از یکدیگر جدا شده و افراد خاصی خود را موظف دانسته و جوانان و جوانان را تربیت دینی کنند از این رو، در مدرسه‌هایی که نماز جماعت اقامه می‌شود، در نمازخانه فقط مربیان پرورشی و معلمان دینی حضور دارند و حضور دیگر معلمان کم رنگ است. آیا معلمان ریاضی، انگلیسی، ورزش، فارسی و غیره در قبال تربیت دینی دانش‌آموزان وظیفه ندارند؟ اگر معلم ریاضی کنار دانش‌آموزان نماز جماعت بخواند به طور قطع اثر بیشتری در مقایسه با حضور مربیان پرورشی خواهد داشت از سوی دیگر، متصدیان امور مسجدها باید رابطه‌ی خود را با مدرسه تقویت کنند.

۳. ایجاد ارتباط عاطفی بین مسجد و جوان

جوان موجودی است عاطفی، زودرنج و شکنندگی با صداقت و احترام با جوانان برخورد کنیم، به راحتی می‌توانیم در عمق دل و صفای قلب او نفوذ کنیم نباید شعارهای دینی و تکلیف‌های شرعی را بر جوانان تحمیل کنیم؛ زیرا واکنشی منفی خواهد داشت فقط کافی است کانون مذهبی را جذاب، صمیمی و خوشایند عرضه کنیم و در کنار هدایت بر همدلی تأکید کنیم. برای توفیق در ارتباط بین مسجد و جوانان به همدلی برسیم وقتی جوان احساس کنفقط از او انتظار داریم پذیرش اتفاق نمی‌افتد.

^۱ عیون الحکم و المواعظ (للینی)، ۳۳۹

۱. درک جوان

واقعیت آن است که دوره جوانی اقتضای خاص خود را دارد جوانان به دلیل ناپختگی، کم تجربگی، احساس‌های شدید و مشکل‌های بلوغ، به طور طبیعی، خطاپذیر هستند و روحیه‌ی استقلال طلبی و ستیزه‌جویی‌شان زمینه‌ی چالش‌ها و تضادهای آن‌ها با بزرگ‌ترهاست. نحوه‌ی برخورد با مسئل‌ جوانان بسیار ظریف و حساس است. بسیاری از دست‌اندرکاران کانون‌های دینی و مساجد به واقعیت‌های دوران نوجوانی و جوانی و مشکل‌های ویژه‌ی آنان توجه کافی نمی‌کنند و واکنش‌های افراطی و تند نشان می‌دهند چه بسا یک یا دو برخورد نسنجیده و ناصواب برای همیشه جوانان را از مصل‌دع‌رص‌ی تربیت دینی دور کند. آنان که منادیان و ناشران فرهنگ نمازند، باید به‌ل‌م‌ع ارتباط با جوانان را شناسایی کنند، از روش‌های کارآمد استفاده کنند، خود را جای جوان بگذارند و از توقع بیش از حد نداشته باشند. خوشبختانه دین واقع‌بین اسلام به نکته‌های دقیقی پرداخته که بسیار کارگشاست و زوی امام علی (علیه‌السلام) با خدمت‌کارش، قنبر، برای خرید لباس به بازار رفتند و دو پیراهن خریدند؛ یکی دودرهمی و دیگری سه‌درهمی. امام (علیه‌السلام) پیراهن سه‌درهمی را به قنبر دادند قنبر گفت شما به آن سزاوارتری چون بالای منبر می‌روید و خطبه می‌خوانید. امام (علیه‌السلام) پاسخ دادند تو جوان هستی و میل جوانی‌داری. در این حدیث امام (علیه‌السلام) به همگان درس داده است که جوان را درک کنند و روحیه‌ او را در نظر بگیرند.

۲. انعطاف‌پذیری

همدلی بدون انعطاف‌پذیری ممکن نیست جوان به حکم جوان بودن، در معرض خطا و لغزش است. از این‌رو، امام علی (علیه‌السلام) می‌فرماید: «جَهْلُ الشَّيَابِ مَعْدُورٌ وَعِلْمُهُ مَحْقُورٌ»^۲، نادانی جوان غیر قابل‌علم است و علم او محدود و اندک است خداوند به پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) می‌فرماید: «وَلَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِظَ الْقَلْبُ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ» اگر سخت دل و ترش‌روی بودی همه از تو ل‌کنده می‌شدند.

^۲ نه تاریخ ۱۹/۳ - ۲۰؛ به نقل از: بحار الانوار ۵۰۰/۹

^۳ غرر الحکم و درر الکلم / ۳۳۹ / ۵۲ ص : ۳۳۹

^۴ سوره‌ی آل عمران، آیه‌ی ۱۵۹

مسئولان مسجدها باید با تحمل بردباری و انعطاف‌پذیری با جوانان بزرگوارانه برخورد کنند و ارتباط عاطفی را بر ارتباط دستوری و خشک مقلدانه روانشناسان معتقدند نخستین امری که بر اثر پیوندهای معنوی یا دوستی می‌شکفت محبت است که مستقل و فراگیر است

۳. جوان‌گرایی

به‌طور معمول پذیرش جوان از طریق جوانی دیگر بهتر و زودتر است. به دلیل نزدیکی جهان احساسی و عاطفی دو جوان سریع‌تر تفاهم پیدا می‌کنند در حال حاضر، ائمه‌ی جماعت بسیاری از مسجد ها کهنسال هستند و با دنیای جوان‌نگانه‌اند. هرچند در این میان، پیران خوش‌اندیش و جوان‌دلی وجود دارد که توانایی بسیار خوبی در جذب جوانان دارند اما باید در مسجدها به جوان‌گرایی برسیم

بعضی از جوانان به دلیل ارتباط برقرار نکردن با امام جماعت سالن‌به نماز جماعت و مسجد نمی‌روند و تجربه نشان داده است که امام جماعت جوان و پرشور جذب جوانان موفق‌تر بوده است. لازم است در سیستم مدیریتی مسجدها تحولی به وقوع بپیوندد و فرهنگ جوان‌گرایی در اداری مسجد ها نهادینه شود و جوانان در کنار سالمندان در هیئت امنای مسجدها جا داشته باشند

زیباسازی مسجدها

یکی از راه‌های استحکام پیوند جوانان با مسجد، زیباکردن کانون‌های دینی و مسجدها است. مسجد ها (صحن، محراب، فضا، دیوارها و غیره) باید آراسته و جوان‌پسند باشد و در آنها از جاذبه‌های هنری و علمی استفاده شود پاکیزگی، طراوت و زیبایی مسجد در جذب جوانان بسیار مؤثر است بعضی از دانش‌آموزان بوی بد، فضای تنگ نمازخانه‌ها و موکت‌های آلوده را عامل بی‌ رغبتی شان به نماز می‌دانند

۴. فعال کردن مسجدها

برای حضور جوانان در مسجد لازم است آنها را از انحصار نماز خارج کنیم جوان فعال و پرشور است و دنبال کانونی فراگیر و خودجوش می‌گردد مطالعه‌ی عنصر نبوی نشان می‌دهد که مسجد پایگاه تصمیم‌گیری اجتماعی، سیاسی، عبادی و فرهنگی بوده است در این صورت، مسجد مجتمعی است که جوانان را با سلیقه‌های مختلف در خود جمع کرده است یکی از دلایل هابی که در دوران دفاع مقدس شاهد حضور چشمگیر جوانان در مسجدها بودیم، فعال بودن در زمین‌های عبادی، نظامی و فرهنگی بوده است

۵. بهبود شیوه‌های پیام‌رسانی دینی

مؤسسه‌ها در روش‌های تبلیغی و جذب جوانان بیشتر از روش‌های کلیشه‌ای، تکراری و مستقیم استفاده می‌کنند که در بی‌علاقگی و گریز جوانان از نماز جماعت مؤثر است در برخی تحقیقات، به‌ویژه تحقیق‌هایی که در آموزش و پرورش انجام شده است، یکی از دلایل گریز دانش‌آموزان از نماز جماعت سخنران‌های

طولانی و تکراری مطرح شده است پراگویی، مکررگویی و ارتباط مستقیم دستوری باعث دلزدگی و دین‌گریزی جوانان می‌شود. در نظر سنجی‌ای از دانش‌آموزان درباره‌ی منبع‌های کسب اطلاعات درباره‌ی زندگی امام علی (علیه‌السلام)، سریال امام علی (علیه‌السلام) بیشترین نمره و سخنان روح‌نیلان کمترین نمره را گرفتند این موضوع نگرش منفی جوانان به روش متعارف تبلیغ دینی را ساند و ثابت می‌کند دانش‌آموزان حوصله و علاقه‌ی کمتری به شنیدن سخنان یا خواندن مطلب دارند

بی‌شک، منبر و وعظ یکی از شیوه‌های اصیل و مؤثر تبلیغ دینی است ولی آیا این روش در همه جا و برای همه‌ی قشرهای جامعه مفید است؟ آیا ائمه جماعت مساجد، به غیر از سخنرانی، روش دیگری را آزموده‌اند؟ با توجه به تجربه‌های سودمند مبلغان در سال‌های اخیر، در گفتگوی مستقیم دونفری - تبلیغ چهره‌به‌چهره - و رفیق‌شدن و اظهار همدردی با نسل جوان، وقت آن رسیده که در سطح وسیع از این تجربه‌ی ارزشمند استفاده کنیم. ائمه جماعت مساجد باید روش ابتکاری اتخاذ کنند و مجلس‌های خانگی، به صورت پرسش و پاسخ و هدایت غیر مستقیم برگزار کنند یکی از رمزهای موفقیت روحانیان در سال‌های دفاع مقدس، همین امر بود. روحانی بارزندگان نشست و برخاست داشت، در کنار آنان غذا می‌خورد و استراحت می‌کرد، در غم و شادی‌های آنان شریک بود و از میهن اسلامی دفاع می‌کرد و هنگام نماز عبادت می‌کرد؛ به همین دلیل رزمندگان به محض شنیدن صدای اذان با رغبت و عشق به نمازخانه‌ها می‌رفتند و ندای وحدت سر می‌دادند

۶. عمل‌گرایی

رابطه‌ی جوان با مسجد تا حد زیادی به نوع برخورد و رفتار امام جماعت و الگوهای جامعه‌ی جوان دارد. جوانان حساس هستند و با دیدن فاصله بین گفت و عمل در جامعه، زمینه‌ی گریزشان فراهم می‌شود. آن‌ها می‌توانند به طور عمیق تحلیل کنند؛ از این رو زود قضاوت می‌کنند و حکم صادر می‌کنند. نبود هماهنگی میان قول و فعل پند مربیان را بی‌تأثیر می‌کند.

سعدیا گر چه سخندان و مصالح‌جویی

به عمل کار برآید به سخندانی نیست

فرزندان ما بیش از آنکه به گفتار ملگه کنند، اعمال ما را زیر نظر می‌گیرند؛ همان‌گونه که گفته‌اند: بچه‌های ما آن‌گونه می‌شوند که ما هستیم، نه آن‌گونه که می‌خواهیم باشیم یکی از پیامدهای تضاد در گفتار و رفتار مبلغان دینی و متصدیان امور مسجد است. ایجاد تنفر در جوانان است در روانشناسی ثابت شده است که بخش زیادی از یادگیری انسان از راه چشمت است. استاد مطهری می‌گوید: هیچ چیز بشر را بیشتر از عمل تحت تأثیر قرار نمی‌دهد. شما می‌توانید مردم از انبیا و اولیا زیاد پیروی کنید ولی از حکما و فلاسفه آن قدر پیروی

نهی‌کنند چرا؟ برای اینکه فلاسفه فقط می‌گویند، فقط مکتب دارند، فقط تئوری می‌دهند و...؛ ولی انبیا و اولیا تنها تئوری و فرضیه ندارند؛ عمل هم دارند به آنچه می‌گویند، اول عمل می‌کنند حتی این‌طور نیست که اول بگویند، بعد عمل کنند؛ اول عمل می‌کنند بعد می‌گویند. وقتی انسان بعد از آنکه خودش عمل کرد، بعد گفت آن گفته اثرش چند برابر است

۷. پاسخگویی به پرسش‌های دینی جوانان

یکی از راه‌های استحکام پیوند مسجد و جوان، رفع بی‌افکری و معنوی‌اوست. جوانان ذهن خلاق و جستجوگری دارند و همواره دنبال کشف حقیقت حل مسئله و پاسخگویی به شبهه‌ها هستند. علاوه بر آن، امروز شبهه‌فکری در حوزی فرهنگی دینی یکی از پرخطرترین جلوه‌های تهاجم فرهنگی است؛ به قول استاد مطهری، این شبهه‌ها گذرگاه خوبی هستند اما پاسخ‌دادن به آن‌ها موجب تزلزل در عقیده و اندیشه‌های دینی می‌شود و پایه‌های تربیت دینی را سست می‌کند. اگر جوان احساس کند که مسجد محلی برای پاسخگویی به سؤال‌های اوست و در آن شخصیت ارزشمند و فرهیخته است که درد او را درک می‌کند، خواه ناخواه به سمت او متمایل می‌شود و دیگران را نیز با خود همراهی کند. استاد مطهری می‌گوید: ما امروز از این نسل گله داریم که چرا با قرآن آشنا نیست؟ چرا در مدرسه‌ها قرآن یاد نمی‌گیرند؟ حتی به دانشگاه هم که می‌روند، از خواندن قرآن عاجزند البته جای اُتف است که این‌طور است؛ اما باید از خودمان بپرسیم ما تاکنون چه اقدامی در این راه کرده‌ایم؟ آیا با همین فقه و قرآن که در مدرسه‌ها است توقع داریم نسل جوان با قرآن آشنایی کامل پیدا کند؟ قرآن از مَنان می‌خواهد که سخنانشان محکم و استوار باشد «لَيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا»^۵. این نکته که سخنان مربی باید همچون سدی محکم جلوی هُلج مختلف مقاوم باشد، در تربیت دینی و جذب جوانان بسیار مهم است.

۸. پیوند مسجد با زندگی جوان

اگر مسجدها از خاصیت تکبیدی (معنوی‌گرایی) به چند بعدی شدن سوق داده شود و گام‌هایی عملی در جهت رفع نیازهای فردی و اجتماعی نسل جوان برآید به‌طور قطع در جذب جوانان موفق خواهد بود. وجود برخی مشکل‌ها زمینه‌ساز انحراف و بی‌ رغبتی به دین یا کانون‌های دینی است؛ بیکاری، ازواج نکردن و مشکل‌های معیشتی زمینه دین‌گریزی و سستی نسل جوان است. چگونه می‌توان از جوانی که در آتش غریزه جنسی می‌سوزد بر اثر بیکاری به آینده ناامید شده است و جایی برای حل مشکل‌های خود نمی‌یابد، انتظار رغبت به نماز و دین‌مداری داشت؟ دین‌خردگرا و حکمت‌دار اسلام در کنار مسئله معنوی، به مسائل مادی و اقتصادی نیز توجه می‌کند و فقر را مایه کفر می‌داند. پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) فرموده است: «كَادَ الْفَقْرُ أَنْ

^۵ سوره النسا، آیه ۹

يَكُونُ كُفْرًا^٦. رهبران دینی و الگوهای جامعه باید خود با مشکل‌های جوانان درگیر کنند و درحداً امکان در حل آن‌ها بکوشند تا از این طریق پیوند عاطفی برقرار کنند مردم به کسی دل می‌دهند که با درشان آشنا باشد و در راه خدمت به آن‌ها کوشش کند. در این راستا پیشنهاد می‌شود تا در مسجدها ستاد رفع مشکل های جوانان تأسیس شود و معتمدان محل در ساماندهی معیشت جوانان، کاریابی، آسان کردن ازدواج و غیره مشارکت کنند.

بخش سوم حضور زنان در مسجدها

با توجه به اینکه زنان نیمی از جمعیت جامعه را تشکیل می‌دهند، بدیهی است نقش آنان در عرصه های مختلف خدماتی، اجتماعی، تعلیمی و به خصوص تحکیم خانواده بسیار مهم است باید به این نکته توجه کرد که اگر حضور زنان در جامعه درست هدایت نشو کنترل شده نباشد و در حدود موازین و شئون اسلامی نباشد، پیامدهای ناگویی همراه خواهد داشت حضور زنان بعد از ظهور اسلام، چشمگیر بوده است و با مطالعه تاریخ می‌توان این حضور را دریافت تولد اسلام بهشت حضور زنان در عرصه های جامعه به خصوص مسجدها، شد. با وجود اینکه حضرت خدیجه (صلی الله علیها) تمکن مالی خوبی داشت، همواره در کنار پیامبر (صلی الله علیها) و در همه عرصه های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی حضور داشت نقش این زن در محاصره ی اقتصادی شعب ابی طالب نشان دهنده حضور فعال ایشان در همه عرصه ها است.

هیچ گاه دیده نشده است که پیامبر (صلی الله علیها) سخنی درباره ی منع حضور زنان در مسجدها و عرصه های اجتماعی زده باشد سخن نگفتن رسول خدا (صلی الله علیها) در این زمینه، خود بهترین گواه بر استحباب حضور زنان در عرصه های مختلف زندگی است زمانی عدلی از زنان نزد پیامبر (صلی الله علیها) رفتند و گفتند: شما به مردان مطالبی می‌گویید که ما از شنیدن آن‌ها محرومیم پیامبر (صلی الله علیها) دستور دادند کسانی که علاقمند هستند سخنان ایشان را بشنوند، در محلی جمع شوند و آن حضرت خود مطلب های مورد نیاز زندگی و احکام اسلامی را به آن‌ها می‌گفتند این امر نشان می‌دهد که رسول خدا (صلی الله علیها) به ارتقای فکری و آشنایی زنان با مسائل دینی اهمیت می‌دادند در قرآن نیز یک سوره (نساء) به نام زن نازل شده است و در آن بیش از ۲۰۰ آیه در خصوص حکمها و حقوق زنان است مرحله ی اول دختر بودن، مرحله ی دوم همسر بودن، مرحله ی سوم مادران بودن.

در پاسخ به این سؤال که حضور زن در عرصه های مختلف به خصوص در مسجدها، چه اهمیتی دارد، باید گفت حضور زنان در این ممکن‌ها موجب ارتقاء آگاهی آنان می‌شود. زمانی که زنان جامعه با وظیفه های

^٦ الکافی (ط - الإسلامیة) / ج ۲ / ص : ۳۰۶

خود آشنا باشند و اختیارات خود را بشناسند نقش خود را بهتر ایفا می‌کنند تا زمانی که شخص به حقوق خود آشنا نباشد تکلیف‌های خود را نداند نمی‌تواند در جامعه‌ی خود تأثیرگذار د. حضور زنان در مسجدها موجب ارتقای سطح آگاهی آنان می‌شود؛ چه از لحاظ حقوقی و چه از لحاظ اجتماعی آگاهی موجب می‌شود تا خانواده‌ها استحکام خوبی پیدا کنند و زنان نقش تربیتی خود را بهترین شکل، در خانواده ایفا کنند سلامت جامعه در گری حضور زنان در مسجدها است. اگر می‌خواهیم سلامت خانواده و جامعه تضمین شود باید حضور زنان را در مسجدها پررنگ‌تر کنیم. گسترش فعالیت‌های مسجدها درخصوص خواهران عامل جذب زنان به مسجدهاست.

فهرست منابع

۱. غررالحکم، ج ۱، ص ۱۸۵.
۲. همان، ج ۴، ص ۳۲۹.
۳. وسائل الشیعه، ج ۷، ص ۱۶۸.
۴. محجه البیضاء، ج ۳، ص ۱۲۲.
۵. استاد مطهری، حماسه حسینی، ج ۱، ص ۱۰۱.
۶. بحار الانوار، ج ۱۰، ص ۹۳، چاپ بیروت.
۷. غررالحکم، ج ۳، ص ۳۶۷.
۸. آل عمران (۳)، آیه ۱۵۹.
۹. دکتر محسنی، دکتر دادستان، روان شناسی رشد، ص ۱۵۳.
۱۰. طه، آیه ۸۸.
۱۱. پیوند، ش ۲۴۳، ص ۳۲.
۱۲. اصول کافی، ج ۱، ص ۴۴.
۱۳. نهج البلاغه، قصار، ص ۷.
۱۴. اسلک مطهری، ده گفتار، ص ۶۷.
۱۵. پیوند، شماره ۲۴۴، ص ۵۰.
۱۶. استاد مطهری، حماسه حسینی، ج ۱، ص ۱۰۶.
۱۷. استاد مطهری، ده گفتار، ص ۱۸.
۱۸. احزاب، آیه ۷۰.
۱۹. اصول کافی، ج ۲، ص ۳۱۰.

منبع: دفتر مطالعات و پژوهشهای مرکز رسیدگی به امور مساجد